

הלכות מעשיות

שיעורו של מורנו הגאון הרב מצליח-חי מאזוז שליט"א

שודר בערוץ "קול ברמה" בתכנית "בית ההוראה"

העלון מוקדש לע"נ מרן רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל ומרן רבנו מאיר מאזוז זצוק"ל

הלכות מצויות

טלטול כלים יקרים

א. שאלה: אורח נכבד שהגיע ביום שבת קודש, ורוצים לכבדו בגביע כסף מיוחד וכן בכלים מיוחדים השמורים בוטרינה, שאין משתמשים כלל בכלים מחמת שהם עדינים ושברים. וכן סלסלת פירות נאה השמורה לחג הפסח בלבד, האם מותר לטלטלם בשבת לכבוד האורח?

תשובה: כלי שהוא מוקצה מחמת חסרון כיס הוא המוקצה החמור ביותר, אסור לטלטלו כלל, אף לא לצורך גופו ומקומו. לכאורה הגדרת "מוקצה מחמת חסרון כיס" היא שאדם מקפיד לא להשתמש בכלי הזה סתם, ואם כן גם הצלחות הללו שנזהרים מאד מלהשתמש בהן כל השנה הן לכאורה מוקצות מחמת חסרון כיס ואסור לבני הבית להשתמש בהם לכבוד הרב שהגיע. וכן פסק מהר"י אבהב (ריש סימן שח).

אבל בספר תוספת שבת (סימן שי ס"ק יג) ועוד אחרונים פסקו שדין "מוקצה מחמת חסרון כיס" שייך אך ורק בכלי שמלאכתו לאיסור, וכמו סכין של שחיטה. (וכ"פ במנוחת אהבה ח"א פי"ב סעיפים יח יט. חזון עובדיה שבת ח"ג עמוד צא).

בסכין של שחיטה שייך מוקצה מחמת חסרון כיס, כי הוא כלי שמלאכתו לאיסור שכן אסור לאדם לשחוט ביום שבת, ומחמת שהאדם גם מקפיד מאד מלהשתמש בו לחתוך דברים אחרים מחשש שהסכין תיפגם, לכן זה נחשב מוקצה מחמת חסרון כיס ואסור לאדם לטלטלו בשבת כלל.

וכמו כן מצלמה יקרה ועדינה, או פלאפון חכם שעולה כמה אלפי שקלים, ואדם נזהר עליו ולא נותן אותו לילדיו לשחק בו. כיון שהם כלים שאסורים בשימוש בשבת, ובנוסף לכך האדם מקפיד שלא להשתמש בהם שימוש אחר מלבד תשמיש המיוחד להם, נמצא שאין לאדם שום שימוש בהם בשבת, ולפיכך דינם כמוקצה מחמת חסרון כיס ואסור לטלטלם.

אבל כלים שמותר להשתמש בהם בשבת, אלא שדרך האדם להקפיד עליהם ולא להשתמש בהם תשמיש אחר מלבד תשמישו המיוחד לו, אין איסור כלל לטלטלם בשבת. מחמת שיכול להשתמש בהם בשבת, אף אם למעשה אין דרכו בכך.

וכן מוכח משימוש בתכשיטים בשבת. מבואר בגמרא (שבת פרק במה אשה, ועוד) שמותר לאדם להשתמש בתכשיטים בשבת, ואין חילוק בזה אפילו בתכשיטים יקרים מאד שאין דרך האשה לענוד אלא בזמנים מיוחדים, ומותר לטלטלם משום שהם מותרים בשימוש בשבת.

ומכל מקום כלים המיוחדים לסחורה ומקפיד עליהם שלא להשתמש בהם שלא יתקלקלו, אף אם מלאכתם להיתר כגון מגבות וכדומה, דינם כמוקצה מחמת חסרון כיס כמו שכתב הרמ"א (סימן שח ס"א).

לגבי הקערה המיוחדת לפסח, יש פוסקים שכתבו להחמיר בזה, שדינה כמוקצה מחמת חסרון כיס. ויש מקילים (עי' חזו"ע שבת ח"ג עמוד ח). אולם להלכה במקרה הזה יתכן שיש להקל

יותר, כי אפילו ישתמש בה במאכלי חמץ, יוכל להדיחה היטב ולהשתמש בה בחג הפסח. ומה שהוא מקפיד לא להשתמש בפסח בסלסלה הזו הוא רצונו בלבד ולא שהשימוש אסור מן הדין.

לסיכום: מוקצה מחמת חסרון כיס נוהג רק בכלים שהשימוש שמיועדים להשתמש בהם אסור בשבת, ונקראים כלים שמלאכתם לאיסור. אבל אינו נוהג בכלים שמלאכתם להיתר. ולכן למעשה, מותר לבני הבית להשתמש בכוסות וצלחות יקרים ועדינים המונחים במזנון, אף שאין דרך להשתמש בהם. מפני שהצלחות והכוסות ייעודם הוא לאכילה ושתייה, שהוא שימוש המותר בשבת.

חיוב כלי מסעדה בטבילה, ומה הדין אם רוצה להשתמש

בהם שימוש פרטי

ב. שאלה: יש מסעדות ששולחות ללקוחות אוכל מוכן ובהם שפודי בשר והשפודים ממתכת. הזמנו שיפודים כאלה לכבוד שבת, האם מותר לאחר גמר השימוש בהם להניחם בכיור לשטיפה ולהשתמש בהם לשימושים שונים?

תשובה: יש כאן ב' נידונים:

א. יש לברר האם השיפודים הללו הוטבלו.

כי כתב מרן בשלחן ערוך יורה דעה (סימן קכ"ח) יש מי שאומר שאם לא לקחו לצורך סעודה, אלא לחתוך קלפים וכיוצא בו, אין צריך להטבילו. ומבואר שם בבית יוסף שהוא הדין השואל כלים מחבירו שעומדים למכירה, פטורים מטבילה. וכתב בדרכי תשובה (שם סק"ע) שהוא הדין למוזג ישראל (והוא הדין לבתי מלון ומסעדות), שפטורים מטבילה משום שאינם כלי סעודה לבני ביתו, אלא על מנת להסתחר ולהרויח כסף. [וכן פסק בשו"ת שמחת כהן ח"ו חיו"ד סימן נו. וע"ע בשו"ת מנחת יצחק ח"א סימן מד, ושו"ת מגיד תשובה ח"ג סימן כב].

אבל יש חולקים, ומבארים שמה שמרן התיר להשתמש בכלים המיועדים לסחורה בלי טבילה, היינו באופן שלוקח כלי מהכלים העומדים לסחורה, שותה בו באופן אקראי ומחזירו למקומו. והם עדיין עומדים לסחורה. אבל כאן זה שונה, כי הכלים הללו מיועדים לאכול ולשתות בהם באופן קבוע. ונמצא שהם כלי סעודה. אמנם לא לצורך בעל הבית אלא לצורך הלקוחות, אבל עדיין הם בכלל כלי סעודה. ולכן חייבים בטבילה. (עי' בשו"ת לבושי מרדכי סימן פג. וע"ע בשו"ת מהרי"ל דסקין קונטרס אחרון סימן ה' אות קלו). ומרן הגר"ע יוסף הורה להקל בזה מעיקר הדין¹.

וייתכן שבאמת במסעדה הזו מקילים ואינם מקפידים להטביל את השיפודים הללו². אבל כאשר האדם רוצה לחזור ולהשתמש פעמים נוספות בשפודים הללו, לכל הדעות חייבים בטבילה.

ולכן למעשה, אם האדם רוצה להשתמש בהם עוד, עליו להטבילם ללא ברכה.

טלטול כלים שאינם טבולים

ב. וכעת יש לדון האם מותר לו לטלטלם בשבת אפילו שאינם טבולים. למעשה מותר לטלטלם. כי מרן בשולחן ערוך (סימן שכ"ס"ז) כתב שמותר להטביל בשבת כלי חדש הטעון טבילה. ואמנם יש אוסרים, עכ"פ יכול ליתנו לגוי במתנה ולחזור לקחת בהשאלה ממנו (כמבואר בשלחן ערוך שם). נמצא שיש דרך להתיר שימוש בהם בשבת ואינם מוקצה.

ולכן למעשה, מותר לאדם לטלטל את שיפודי המתכת, מפני שיש עליהם תורת כלי, ואינם מוקצים שהרי מותר להטבילם בשבת.

טלטול צרור מפתחות שיש בו מפתח רכב

ג. שאלה: האם מותר לטלטל מחזיק מפתחות שיש בו מפתחות של בית וגם מפתח ושלט של רכב?

תשובה: מפתח של בית הוא כלי שמלאכתו להיתר.

¹ אחר כך ראיתי שמרן זצ"ל שוב היקל בזה בהליכות עולם (ח"ז עמוד רנא. וע"ע בשו"ת יביע אומר ח"ז חיו"ד סימן ט' אות ג'), וכנראה שהרב סבר שמעיקר הדין יש להקל בזה, אלא שלמעשה במקרה שהובא לפניו הורה להחמיר אם אפשר.

² בתחילה חשבתי שהמסעדה הזו הקפידה על טבילה, כי כאשר נתייחד בד"ץ בית יוסף, פורסם שמרן הגר"ע יוסף אמר להם שאף שכתב להקל בנושאים רבים בספריו, מכל מקום פיקוח מהודר הנקרא "בד"ץ", מיועד למי שרוצה להחמיר חומרות, ולכן עליהם להחמיר את כל החומרות הקיימות בהלכה. אבל כיון שמעתי שהם מקלים בדין זה של טבילת כלי מסעדות.

¹ לפני כעשרים וחמש שנים הייתי מוסר שיעורים בראשון לציון בשיכון המזרח אצל הרב ציון קרוב ז"ל. הייתי מוסר שיעור בהלכה בין שמונה לתשע, ולאחר מכן היה מוסר שם הרב אברהם יוסף שליט"א [היום רבה של חולון] שיעור בהלכה.

באחד השיעורים לקראת סיום השיעור נשאלתי על הדבר הזה, ועניתי שמרן הגר"ע יוסף כתב להקל בזה בתשובה בירחון אור תורה. רבי אברהם נכח שם ושמע את הדברים, וסיפר שכאשר הרב זצ"ל היה רבה של תל אביב היתה שאלה כזו, והרב לא הסכים להתיר בזה הלכה למעשה, אלא הורה להם להטביל את כל הכלים בים.

אבל מפתח של רכב שפותחים בו את הדלת, נקרא כלי שמלאכתו לאיסור כיון שגם מתניעים את המנוע על ידי המפתח. וגם כאשר פותחים את דלת המכונית, תמיד נדלקת נורה. ופשוט שהשלט אינו ככלי שמלאכתו להיות.

צורך שיש בו גם מפתח של היתר וגם מפתח של איסור, המחזיק מפתחות נקרא כלי שמשמש להיותר ולאיסור, ומותר לטלטלו. וכדין בסיס לדבר המותר והאסור.

"מפתח של איסור"

ומה ההגדרה של מפתח של היתר או של איסור? אם עצם השימוש במפתח אסור בשבת – נחשב למפתח של איסור. אבל אם עצם השימוש במפתח מותר בשבת, אלא שהמקום שהוא פותח מיועד לדברים האסורים בשבת – המפתח נחשב מפתח של היתר.

ולפיכך מפתח של בית עסק, כיון שאין איסור בעצם פתיחת הדלת של בית העסק בשבת, ואם אדם רוצה להכנס ולשבת שם אין שום איסור בזה, אפילו שהייעוד הכללי של המקום הוא לאיסור, אין המפתח נחשב למפתח של איסור. (וע"ע בשמירת שבת כהלכתה פ"כ הערה רצג. ובספר חוט שני עמוד קכב התיר מטעם זה גם מפתח של כספת).

אופן אחיזת הצרור

אבל יש כאן שתי הערות: יש שאין ברשותם את המחזיק עצמו אלא החישוק (עיגול מתכת) לבדו תופס את כל המפתחות, וכאשר רוצים לטלטל את הצרור, הם אווזים במפתח הקל ביותר לאחיזה, ופעמים אווזים בשלט של הרכב.

בזה יש בעיה. הם אווזים באיסור עצמו, ומרן בשלחן ערוך (סימן שי ס"ח) כתב שאם יש לאדם מחתה שיש עליה היתר ואיסור, מותר להחזיק בהיתר ולטלטל אגב גם את הדבר האסור.

אבל כאן הם עושים בדיוק הפוך. הם אווזים באיסור ואגב מטלטלים את כל ההיתר. (עי' משנ"ב סימן שח ס"ק יב. ויש חולקים, עי' במנוחת אהבה ח"א פ"ב סי"ז וחזו"ע שבת ח"ג). דבר נוסף, הגרש"ז אוירבך (שמירת שבת כהלכתה פ"כ ספ"ו) ועוד מפוסקי הדור האחרון הורו שלכתחלה יש להוציא את המפתח של הרכב מתוך הצרור. מרן בשלחן ערוך (שם) כתב שאם אדם יכול לנער את האיסור אפילו ביום שבת, חובה לנער. אמנם גבי מחזיק מפתחות ביום שבת אי אפשר להוציא את

המפתח מהצרור, כי בזה הוא יטלטל את האיסור לבדו, אבל יש להשתדל שלא להגיע למצב כזה, ולכן יוציא את המפתח קודם שבת.

בסיכום: מותר לטלטל מחזיק מפתחות שיש בו מפתח של רכב, ומפתחות אחרים, ויזהר לאחוז במחזיק מפתחות עצמו או במפתחות של היתר ולא במפתח של הרכב שהוא כלי שמלאכתו לאיסור.

וטוב להוציא קודם השבת את מפתח הרכב מהצרור.

הוצאת הטלית מתיק התפלין

ד. שאלה: האם מותר להוציא ביום שבת את הטלית מתוך תיק הטלית והתפלין?

תשובה: מותר ללא חשש.

כתב הרמ"א (סימן שח ס"ד), תפלין אין לטלטלן כי אם לצורך. כלומר, למרות שמותר לאדם לטלטל כתבי הקודש גם שלא לצורך כלל, מכל מקום את התפלין אין לטלטל כי אם לצורך. ומשמע שאם יש צורך כלשהו ואפילו מחמה לצל – מותר לטלטלם כמו כלי שמלאכתו להיות.

אבל לכאורה יש לדון אם התפלין דינם ככלי שמלאכתו לאיסור, שהרי כתב מרן בהלכות תפלין (סימן לא ס"א) שאסור להניח תפלין בשבת, מפני שהם עצמם אות, ואם מניחים בהם אות אחר היה זלזול לאות שלהם.

ומקור הדברים הוא מהזהר חדש (שיר השירים ח ע"א) שבשבתות וימים טובים יש תפלין עליונים שמונחים על ראשי עם ישראל, ואסור לאדם להעביר את התפלין העליונים הללו של אדון העולם שהוא שם אותם על ראשנו, ולהניח תפלין מעשה ידי אדם. ולפי זה מרן פסק שאסור להניח תפלין בשבת ויום טוב, כי הם עצמם אות ואם מניח תפלין הרי הוא מזלזל בזה באות של שבת ויום טוב.

מחמת כן כתבו הט"ז (סק"ג) והמגן אברהם (ס"ק יא) ומרן החיד"א בברכי יוסף (סימן לא סק"א) שדין התפלין ככלי שמלאכתו לאיסור. (ועיין במשנה ברורה ס"ק כד שבמקום הדחק יש להקל לטלטלם ככלי שמלאכתו להיות). ולפי זה לכתחלה יש להוציא את הטלית מהתיק של התפלין לפני שבת קודש.

לא הוציא את הטלית קודם השבת, נכון שיניח את ידו על התפלין מלמעלה, וימשוך עם ידו השניה את הטלית. כך אינו מטלטל את התפלין אלא רק מוציא את הטלית.

אבל אם אין אפשרות כזו, או שהוא חושש שאם ימשוך את הטלית בצורה הזו התפלין יפלו חלילה, בזה מותר להרים את התפלין, להוציא את הטלית ושוב להחזיר את התפלין למקומם. והטעם שמותר, כיון שאפילו אם נאמר שהתפלין אסורים בטלטול, עדיין הם בגדר "כלי שמלאכתו לאיסור", ומותר לאדם לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך מקומו. וכאן, כיון שהתפלין מונחים על גבי הטלית, נמצא שהוא צריך את מקומם, ולכן מותר לו להרים את התפלין כדי ליטול את הטלית.

ומכל מקום אין התפלין מוקצה מחמת חסרון כיס, משום שיכול ללמוד מהם צורת שי"ן שבתפלין וצורת הקשר, וכדומה. (שו"ת מהר"י ברונא סימן מ'. וע"ע בספר המכתם ביצה טו:).

אם התפלין מונחים בביזיון, פשוט שמותר לטלטלם כדי להניחם במקום מכובד. וכמו שכתב מרן בשלחן ערוך (סימן שא סמ"ב) המוצא תפלין בשבת בביזיון, במקום שאין משתמרים, אם יש בהם רצועות שיכול ללבשן, מכניסן זוג זוג דרך לבישה עד שיכניסן כולם. ואם היו רבים, שלא יספיק ללבשן ולהכניסן זוג זוג, יחשיך עליהם עד הלילה ויביאם. ואם ירא להחשיך מפני לסטים, מוליכם פחות פחות מארבע אמות, או נותנם לחבירו וחבירו לחבירו עד שמגיע לחצר החיצונה.

ומבואר שמצד איסור טלטול מותר לטלטל תפלין בשבת על מנת שלא יהיו מונחים בביזיון.

והוא הדין בבית. לפעמים יש ילדים קטנים שרוצים לשחק ולעשות כמעשי אביהם, והם מוצאים את התפלין של אבא שלהם ביום שבת ומניחים אותם על הראש והידים, ובאופן זה ודאי שמותר לקחת את התפלין ולהניחם במקומם על מנת לשמור על קדושת התפלין.

טלטול מזוזה

ה. שאלה: האם מותר להרים מזוזה שנפלה?

תשובה: מותר.

בספר מנחת שבת (על קצור ש"ע סימן פח אות לח סק"ז) הסתפק אם מותר לטלטל מזוזה בשבת, משום שמקפידים מלטלטלה ושמא דינה כמוקצה מחמת חסרון כיס.

אבל למעשה יש להרים את המזוזה. ראשית מחמת קדושתה, שאסור שתהיה מוטלת בביזיון.

וגם מותר לטלטל המזוזה ממקום למקום ואינה מוקצה, משום שאפשר להסתכל ולהתבונן בה וללמוד ממנה הלכות.

הפוסקים כתבו שמותר לטלטל תפלין בשבת כדי ללמוד איך צריך להיות הקשר וכדומה (שו"ת מהר"י ברונא סימן מ'). והוא הדין למזוזה, שכיון שיכול להסתכל עליה ולהתבונן בצורת האותיות, בשרטוט ובעוד הלכות שיש בה, אינה מוקצה ומותר לטלטלה. (כך מבואר בשדי חמד כלל קטו. וכ"כ בספר שלמי יהודה פ"א הערה יב בשם הגרי"ש אלישיב. חזו"ע שבת ח"ג עמוד י. וגם בספר חוט שני ח"ג פרק נ' סק"ב עמוד קב, כתב בשם הגר"נ קרליץ שאם אפשר ללמוד במזוזה אינה מוקצה. וע"ע בשו"ת אז נדברו ח"ח סימן לח).

לקבלת העלון במייל, וכן ליצירת קשר –

A025606532@gmail.com

עורכים: הרב שלמה נחום, הרב חנן קבלן

ביקורת: הרב יצחק מאזוז